



VSKS-tieto



Jac. Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelma

Anna Ripatti

VSKS-tieto-sarjassa julkaistaan Viipuria ja sen lähialueita käsittelevää yleistä tietokirjallisuutta. Sarjan taittopohjat on rahoitettu Suomen tiedekustantajien liiton tuella vuonna 2023. Liiton toimintaa rahoitetaan tekijänoikeusjärjestö Kopiosto ry:n keräämillä tiedejulkaisujen käyttökorvauksilla ja nimellisillä jäsenmaksuilla.

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura on tieteellinen seura, jonka tarkoituksena on lisätä tietoa Viipurin ja sen lähialueiden historiasta. Seura on perustettu vuonna 1845.



VSKS-tieto 9

Jac. Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelma

Anna Ripatti, taidehistorian dosentti, yliopistonlehtori

VSKS, Helsinki 2026. 11 sivua.

ISSN 2984-5378.

Jac. Arkkitehti Jac. Ahrenberg ja Viipurin linnan merkitys

Viipurilaissyntyinen arkkitehti-kirjailija Johan Jacob (Jac.) Ahrenberg (1847–1914) toimi aktiivisesti Suomen kulttuurielämässä. Arkkitehdin ammattinsa ohella hän oli tuottelias kaunokirjailija, sanomalehtimies, taidekriitikko, taidemaalari ja taideteollisuuden edistäjä, joka toteutti lukuisia näyttelyitä, julkaisuja ja muita kulttuurihankkeita. Lisäksi hän opetti piirustusta ja luennoi taide- ja kulttuurihistoriasta. Hänen isänsä Carl Wilhelm Ahrenberg kuului Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran perustajajäseniin. Vaikka Jac. Ahrenberg asui ja työskenteli suuren osan elämästään Helsingissä, Viipuri pysyi hänelle erityisen tärkeänä kaupunkina.¹

Ahrenberg Ahrenberg opiskeli arkkitehdiksi Tukholman kuninkaallisessa taideakatemiassa 1870-luvun alkupuolella. Opiskeluaika päättyi vuoden kestäneeseen *grand touriin*, joka ulottui Ranskaan, Italiaan, Kreikkaan ja Turkkiin. Avioliitto ruotsalaisen kuvataiteilijan Widolfa von Engeströmin kanssa alkoi häämatkalla Tunisiaan. Monilla matkoilla Euroopan ja sen lähialueiden taidearteet, arkkitehtuurikohteet, kulttuurit ja kielet tulivat arkkitehdille hyvin tutuiksi.

¹ Artikkelin perustuu kirjoittajan väitöskirjaan, josta löytyvät myös tarkemmin tämän artikkelin lähteet. Ripatti, Anna 2011. *Jac. Ahrenberg ja historian perintö. Restaurointisuunnitelmat Viipurin ja Turun linnoihin 1800-luvun lopussa. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 118. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.



Carl Larssonin muotokuva arkkitehti Jac. Ahrenbergista vuonna 1898. Alalaitaan on kuvattu myös taiteilijapuoliso Widolfa Ahrenberg. Kansallisgallerian kokoelma. Ateneumin taidemuseo. Reprovalokuva: Hannu Aaltonen.

Ahrenberg teki pitkän uran Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehtina. Hän suunnitteli virkatöinään muun muassa lukuisia koulurakennuksia eri puolille Suomea. Samalla hän toimi myös yksityisarkkitehtina. Vuosina 1883–

1886 hän asui perheineen Viipurissa työskennellen kaupunginarkkitehdin sijaisena ja Viipurin lääninarkkitehtina. Näihin Viipurin vuosiin ajoittuu myös pääosin Viipurin linnan restauroinnin suunnittelu.

Viipurin linnan restaurointi oli Ahrenbergille syvästi henkilökohtainen työtehtävä, johon liittyi yksittäistä rakennusta paljon suurempia kysymyksiä. Tulkintani mukaan hänen Viipurin linnan restaurointisuunnitelmansa tavoitteena oli estää Itä-Suomen venäläistyminen. Entisten Ruotsin valtakunnanlinnojen merkitykset olivat jo lähtökohtaisesti poliittisia – ovathan linnat vallan osoittajia –, ja 1880-luvun puolivälissä poliittiset merkitykset korostuivat entisestään. Linna oli Viipurin kaupungin ja samalla koko Itä-Suomen symboli. Sen restauroinnilla Ahrenberg pyrki vahvistamaan käsitystä puolustuskykyisestä kaupungista ja alueesta, joka oli kuulunut jo kauan läntiseen, pohjoismaiseen kulttuuripiiriin.

Kulttuuriperintö merkitsi Ahrenbergille ja useille hänen aikalaisilleen henkistä puolustusvarustelua, ja siksi sen vahvistaminen oli etenkin epävakaisissa olosuhteissa tärkeää. Kaunokirjallisessa tuotannossaan Ahrenberg kuvasi usein Itä-Suomea ja sen kansaa varoittaen lukijoita siitä, että rajaseudun ihmiset ja kulttuuri olivat vaarassa venäläistyä. Kuten tavallista 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa, Ahrenbergin ajattelussa rotu määritti yksilöitä ja yhteisöjä. Tukholmassa hän oli tutustunut henkilökohtaisesti ranskalaiseen rotuteoreetikoon Arthur de Gobineauhon, jolta hän sai ideoita omaan ajatteluunsa. Ahrenbergin mukaan suomalaiset eivät yksin kyenneet muodostamaan omaa valtiota ja puolustautumaan venäläistymistä vastaan; siihen tarvittiin ruotsalaista verenperintöä, germaanista tarmoa.² Viipurin linnan restaurointisuunnitelma liittyi olennaisesti pyrkimyksiin vahvistaa ruotsalaista “elementtiä” Suomessa visuaalisesti, materiaalisesti ja symbolisesti.

Restaurointihanke

Viipurin linna oli koko 1800-luvun jälkipuolen rappeutuneessa tilassa. Saimaan kanavan avajaisissa vuonna 1856 syttyneen tulipalon jälkeen aikalaiset kutsuivat linnaa raunioksi. Modernisoitua kaupunki tarvitsi kuitenkin edustavia historian esityksiä, ja keväällä 1865 paikallislehdessä ehdotettiin linnan lunastamista Viipurin kaupungille ja kunnostamista alennustilastaan.³ Esilinnaa

² Ripatti, Anna 2020. ”Jac. Ahrenberg ja rajamaan kansa”. Teoksessa *Monumenteista tanssiaskeliin. Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita* 22. Toim. Anna Ripatti ja Nuppu Koivisto. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, 334–336.

³ *Wiborgs Tidning* 20.5.1865, ”Wiborg”.

lukuun ottamatta linna oli Venäjän kruunun omaisuutta ja sen sotalaitoksen käytössä. 1870-luvulla alkoivat neuvottelut linnan omistus- ja hallintaoikeudesta Viipurin kaupungin sekä Suomen ja Venäjän viranomaisten välillä. Neuvottelut kestivät pitkään, ja niistä kehkeytyi monimutkainen vyyhti eri alueiden luovutuksista ja muista kysymyksistä.



Viipurin päälinna vaurioitui tulipalossa vuonna 1856, minkä jälkeen Pyhän Olavin torni ja päälinnan eteläsiipi jäivät kattamatta. Tuntemattoman tekijän valokuva 1870-luvulta. Historian kuvakokoelma, Museovirasto.



Axel Hjalmar Ritzin piirustus Viipurin päälinnan eteläsiivestä 1870-luvun alussa. Historian kuvakokoelma. Museovirasto.

Vaikka Viipurin päälinnan ulkomuurit olivat suureksi osaksi säilyneet, linnanpihalla oli kasoittain hajonneiden rakenteiden jääniteitä. Keskiaikaiset

holvit sortuivat yksi toisensa perään. Aikalaisten mukaan päälinnan jäljellä olevien salien lattiat olivat niin mädäntyneet, että niille tuskin uskalsi astua. Vuonna 1871 joukko viipurilaisia perusti rahaston linnan kunnostamiseksi, mutta neuvotteluista huolimatta mitään konkreettista ei linnassa tapahtunut pitkään aikaan. Näyttikin lähes väistämättömältä, että linna sortuisi pian kokonaan.

Julkinen keskustelu 1880-luvun alussa pani Viipurin linnan restaurointiin vauhtia. Sarvilahden kartanon vaikutusvaltainen omistaja Viktor Magnus von Born kirjoitti sanomalehdessä, että Ruotsin ajan perintö oli Suomessa rappiolla, ja kysyi: "Eikö se päivä koskaan koita, jolloin voisimme arvokkaasti juhlia Turun ja Viipurin linnojen kunnostamista, muista linnoista puhumattakaan?"⁴ Hän kehotti viipurilaisia ja turkulaisia jättämään anomuksen linnojensa restauroinnista saman vuoden valtiopäiville, ja näin myös tapahtui. Vuoden 1882 valtiopäivillä käsiteltiin linnojen restaurointia, minkä seurauksena säädetyt tekivät keisarille anomuksen Viipurin, Turun ja Käkisalmen linnojen restauroinnista. Käkisalmen edustaja Karl Ferdinand Ignatius oli nostanut esiin myös Käkisalmen linnan korostaen sen ikiaikaista karjalaista historiaa. Kielipoliittisesti jännittyneessä tilanteessa kyse oli suomenmielisestä vastineesta "ruotsalaisen" perinnön korostamiseen. Keisari hyväksyi anomuksen kolmen linnan restauroinnista, ja Viipurin linnan restaurointihanke nytkähti eteenpäin.

Yleisten rakennusten ylihallitus sai tehtäväkseen keisarin käskyn toteuttamisen ja ylihallituksen arkkitehti Ahrenberg Viipurin linnan restauroinnin suunnittelemisen. Suomalaisilla ei edelleenkään ollut omistus- tai hallintaoikeutta linnaan. Ahrenberg dokumentoi linnaa piirustuksin ja havaitsi holveissa muun muassa vanhoja maalausfragmentteja, joita hän piti hienoimpina keskiaikaisina ornamentteina Suomessa.

Ahrenbergin suunnitelma

Ahrenbergin restaurointisuunnitelma valmistui vuoden 1883 aikana. Pyhän Olavin tornin huippu sai suunnitelmassa osakseen aivan erityistä huomiota, olihan se erittäin tärkeä osa Viipurin kaupunkimaisemaa. Ahrenberg tutki tornin todennäköisiä muotoja eri ajoilta mutta päätyi ratkaisuun, joka ei kiinnittynyt kuvallisiin tai kirjallisiin lähteisiin. Ahrenberg sijoitti suunnitelmassa tornin huipulle korkealle kurottautuvan kaksoislanterniin ja sen päälle koristeellisen

⁴ *Östra Nyland* 11.1.1882, "Hägn för våra fornminnen", kirjoittajan tulkinnan mukaan Viktor Magnus von Born.

viirin. Korkealla sijainneelta näköalatasanteelta oli tarkoitus katsella lintuperspektiivistä ympäröivää maisemaa.

Torniratkaisu tarjoo avaimen Ahrenbergin restaurointikäsitteisiin. Viipurilaisarkkitehti nimittäin seurasi tunnetun ranskalaisen arkkitehdin ja teoreetikon Eugène Viollet-le-Ducin ajatuksia. Heille restaurointi ei tarkoittanut rakennuksen ylläpitämistä, korjaamista tai uudelleenrakentamista, vaan sen "saattamista kokonaiseen asuun, jollaisena se ei ehkä koskaan ollut jonain tiettyinä menneinä aikakautena".⁵ Tavoitteena oli tehdä rakennuksesta aiempaa kestävämpi, käyttökelpoisempi ja kauniimpi sekä herättää rakennus jälleen eloon. Restaurointi oli tämän ajattelutavan mukaan modernia, edistykseen tähtäävää toimintaa.

Restauroidusta linnasta oli tarkoitus tulla monumentti Viipurille ja koko Itä-Suomelle, niiden historialle ja tulevaisuudelle. Sinne oli tarkoitus sijoittaa omiin kerroksiinsa kirjasto, arkisto ja museo. Ahrenberg tunsikin kaupungin ajankohtaiset tarpeet, ja linnan tulevan käytön suunnittelu kytkeytyi niihin. Ylin kerros varattiin suunnitelmassa lähes kokonaan etnografisen, arkeologisen ja luonnonhistoriallisen museon käyttöön. Niissä oli tarkoituksena esitellä alueen runsaita kansatieteellisiä ja muita kokoelmia, flooraa ja faunaa. Muihin kerroksiin suunniteltiin muun muassa kirjastoa kaikkien viipurilaisten käyttöön sekä arkistoa, joka antaisi mahdollisuudet Viipurin ja Karjalan historian kirjoittamisen. Arkiston tarkoituksena oli samalla luoda edellytykset sille, että merkittävät dokumentit säilyisivät Viipurissa eikä niitä siirrettäisi Helsingin Valtionarkistoon. Suomen vanhin säilynyt dokumentti, niin sanottu Karjalan naisrauhan julistus vuodelta 1316, oli siirretty Viipurista Helsinkiin vain hieman aiemmin. Ahrenberg pyrki edistämään kulttuuriperinnön säilymistä alkuperäisellä paikallaan.

Restauroidun linnan oli tarkoitus vahvistaa henkistä puolustuskykyä. Pohjakerros liittyi suoremmin sotilaalliseen puolustautumiseen. Ahrenberg ehdotti linnan kellariin asevarastoa Suomen vastikään perustetulle sotaväelle. Viipuriin oltiin sijoittamassa tarkk'ampujapataljoonaa, joten asia oli ajankohtainen. Museona, kirjastona, arkistona ja asevarastona kauas ympäristöönsä näkynyt restauroitu linna olisi manifestoinut vahvaa henkistä, aineellista ja aseellista puolustustahtoa monella eri tasolla.

Tämä ei kuitenkaan sopinut linnan omistajille. Keisarilla oli viime kädessä päätösvalta restauroinnin toteuttamiseen, ja restaurointia edistäessään

⁵ Viollet-le-Duc, Eugène 1866. *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIème au XVIème siècle*. Tome 8. Paris: Morel, 14.

Ahrenberg pyrki vaikuttamaan suoraan keisariin, hänen lähipiiriinsä ja muihin valtaapitäviin. Ahrenberg laati vuonna 1885 parannellut versiot restaurointipiirustuksista Aleksanteri III:n Suomen vierailua varten. Niiden tarkoituksena oli vakuuttaa keisari ja hänen seurueensa raunion mahdollisuuksista. Restauroidusta Viipurin linnasta oli tarkoitus tulla edustava nähtävyys, joka olisi samalla kertonut hallitsijan hyvästä tahdosta alamaisiaan kohtaan.



Jac. Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelman julkisivupiirustus vuodelta 1885. Kansallisarkisto.

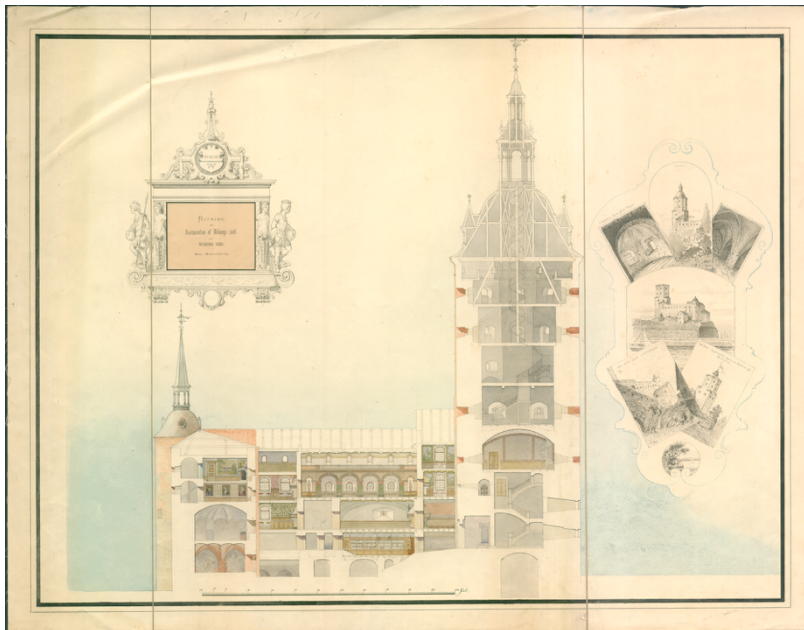
Restauroinnin poliittisuus

Ruotsissa toteutettiin samaan aikaan mittavia restaurointeja Vaasa-ajan linnoihin. Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelma muistutti etenkin Kalmarin linnan restaurointia. Siellä sisätilojen uudistamisen oli suunnitellut Ahrenbergin entinen opettaja, Tukholman kuninkaallisen taideakatemian arkkitehtuurin professori Fredrik Wilhelm Scholander. Kalmarin linnan ulkoarkkitehtuurin restauroinnista vastasi puolestaan 1880-luvulla Ahrenbergin tuttava ja kollega Helgo Zettervall. Restaurointisuunnitelmallaan Ahrenberg pyrki liittämään Viipurin linnan visuaalisesti ja materiaalisesti osaksi Ruotsin Vaasa-linnojen joukkoa ja korostamaan siten Viipurin alueen yhteyksiä länteen.

Ahrenberg pyrki tuomaan esiin läntistä yhteyttä myös julkisella veistoksella. Hän ideoi Viipurin linnanpihalle tai linnan välittömään läheisyyteen Torkkeli

Knuutinpoikaa esittävän veistoksen ja tilasi sen Pariisissa asuneelta kuvanveistäjältä Ville Vallgrenilta. Veistos ja restaurointisuunnitelma kuuluivat yhteen, ja kielikiistojen kärjistyessä 1880-luvun puolivälissä molemmat alkoivat herättää vastustusta.⁶ Fennomaanit näkivät Torkkelissa valloittajan, joka oli vienyt suomalaisten itsenäisyyden. Lehdistössä kiisteltiin, kenen perintöä Ruotsin ajalla rakennetut linnat oikeastaan olivat ja kuka oli niistä vastuussa.

Ratkaisevaksi muodostui venäläisnationalistinen näkökulma. Vuonna 1888 Aleksanteri III määräsi, että linna pysyi jatkossakin Venäjän sotaväen hallinnassa ja että Venäjän sotaministeriö huolehtisi tämän Venäjän kruunulle kunniakkaan historiallisen monumentin säilyttämisestä ja kunnostamisesta. Ahrenbergille hänen restaurointihankkeensa kariutuminen oli valtava takaisku. Hän oli pyrkinyt edistämään suunnitelmaansa kaikin tavoin, myös tarjoamalla sitä venäläisten toteutettavaksi.



Jac. Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelman leikkauspiirustus vuodelta 1885. Kansallisarkisto.

Venäläisin voimin toteutetut mittavat kunnostustyöt alkoivat linnassa vuonna 1890. Valkoisena hohtava uudistettu linna paljastui rakennustelineiden peitosta neljä vuotta myöhemmin. Linnasta tehtiin venäläisen insinöörikomennuskunnan toimistorakennus, jossa sijaitsi Pietari Suuren

⁶ Ripatti, Anna 2024. "State, Race, and Colonization. Tyrgils Knutsson's Controversial Monuments in 19th-Century Finland". Teoksessa *Doing Memory. Medieval Saints and Heroes and their Afterlives in the Baltic Sea Region (19th–20th Centuries)*. Toim. Cordelia Heß & Gustavs Strenga. Berlin: De Gruyter, 161–188.

muistolle omistettu museo. Toteutuneen restauroinnin lähtökohtana olivat 1700-luvun piirustukset Pietari Suuren valloituksen jälkeiseltä ajalta. Linna liitettiin siten Pietari Suuren historiaan tekemällä siitä Viipurin valloituksen monumentti. Monien viipurilaisten toive linnan kunnostamisesta toteutui viimein.⁷



Arkeologi Alfred Hackman dokumentoi linnan 1890-luvun alun restaurointia valokuvoin. Kuvassa kunnostustöitä linnassa kesällä 1891. Historian kuvakokoelma. Museovirasto.

Visuaalinen historia ja historiakuvien esittäminen laajalle yleisölle olivat keskeisiä Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelmassa. Vaasa-aika, jonka perintöä hän pyrki korostamaan, näyttäytyi esiautonomisena aikakautena Suomen historiassa. Suomen tulevaisuudesta huolta kantanut patriotti suunnitteli itselleen exlibriksen 1900-luvun alussa. Siihen on kuvattu Vaasa-aikainen pyöreä torni ja kaistale keskiaikaista kreneloitua muuria. Kyseessä on fantasia Suomen itärajan linnoituksesta, josta löytyy piirteitä Käkisalmen ja

⁷ Toteutuneesta restauroinnista katso Tainio, Kersti 2020. ”Rajalinna politiikan näyttämönä: Venäläisiä näkökulmia Viipurin linnan restaurointiin 1880–1890-luvuilla”. Teoksessa *Monumenteista tanssiaskeliin. Taiteiden ja kulttuurin Viipuri 1856–1944. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita* 22. Toim. Anna Ripatti ja Nuppu Koivisto. Helsinki: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, 188–214.

Viipurin linnoista sekä Viipurin pyöreästä tornista. Vaasa-ajan pyöreä tykkitori oli Ahrenbergin mukaan ruotsalaisen linnoitustaidon erinomainen saavutus, ja tämä perintö näkyi myös silloisen Suomen itärajalta. Ahrenbergin kirjoitusten kontekstissa tulkittuna exhibis kertoo myös siitä ajatuksesta, että Suomi muodostui suomen- ja ruotsinkielisten kulttuurista, niiden yhteisestä historiasta, ja että yhteistyön vaaliminen oli elintärkeää, jotta Suomi selviäisi venäläistymiseltä.



Jacob Indurskyn valokuva Viipurin linnan niin sanotusta arkistohuoneesta vuodelta 1884. Historian kuvakokoelma, Museovirasto.

Visuaalinen historia ja historiakuvien esittäminen laajalle yleisölle olivat keskeisiä Ahrenbergin Viipurin linnan restaurointisuunnitelmassa. Vaasa-aika, jonka perintöä hän pyrki korostamaan, näyttäytyi esiautonomisena aikakautena Suomen historiassa. Suomen tulevaisuudesta huolta kantanut patriootti suunnitteli itselleen exlibriksen 1900-luvun alussa. Siihen on kuvattu Vaasa-aikainen pyöreä torni ja kaistale keskiaikaista kreneloitua muuria. Kyseessä on fantasia Suomen itärajan linnoituksesta, josta löytyy piirteitä Käkisalmen ja Viipurin linnoista sekä Viipurin pyöreästä tornista. Vaasa-ajan pyöreä tykkitorni oli Ahrenbergin mukaan ruotsalaisen linnoitustaidon erinomainen saavutus, ja tämä perintö näkyi myös silloisen Suomen itärajalla. Ahrenbergin kirjoitusten kontekstissa tulkittuna exlibris kertoo myös siitä ajatuksesta, että Suomi muodostui suomen- ja ruotsinkielisten kulttuurista, niiden yhteisestä historiasta, ja että yhteistyön vaaliminen oli elintärkeää, jotta Suomi selviäisi



Jac. Ahrenbergin exlibris.

venäläistymiseltä.

Viipurin linnan restaurointisuunnitelman tarkoituksena oli vahvistaa käsitystä modernista, länsimaisesta Suomen valtiosta, joka kykeni puolustamaan itseään. Se oli valtiollinen toivekuva Venäjän imperiumista erillisestä Suomesta. Suunnitelmalla oli myös toinen kunnianhimoinen pitkän aikavälin tavoite, joka liittyi koulutukseen, tieteeseen, taiteeseen ja sivistykseen. Kohottamalla paikallisten tutkijoiden, taiteilijoiden, käsityöläisten, rakentajien ja laajan yleisön sivistystä sekä ylipäätään vahvistamalla paikallista kulttuuria, tavoitteena oli luoda edellytykset Viipurin ja koko Karjalan kukoistukselle – tulevaisuuden renessanssille.